

# Die verhouding tussen verhaal en metafoor in *Agaat* (Marlene van Niekerk)

Hester Elzebet Venter

Baccalaureus (Taal- en Literatuurstudie)  
BA Honneurs (Afrikaans en Nederlands)

Verhandeling voorgelê vir die graad Magister Artium in Afrikaans en  
Nederlands aan die Potchefstroomkampus van die Noordwes-Universiteit.

Studieleier: Prof HJG du Plooy

Potchefstroom  
2009

## **BEDANKINGS**

Prof. Heilna du Plooy vir haar professionele leiding, haar deursettingsvermoë, haar verstommende kennis en die wyse waarop sy my deur my studiejare gelei het tot 'n dieper liefde van en insig in die letterkunde.

Die dosente in die Departement Afrikaans en Nederlands en die Skool vir Tale wat die grondslag gelê het vir die kennis waarsonder hierdie verhandeling onmoontlik sou gewees het en wat altyd bereid was om hulp te verleen.

Cecilia van der Walt vir die taalversorging van die verhandeling.

My ouers vir hul jarelange ondersteuning, liefde, geduld, begrip en troos. Vir die geleentede wat julle my gebied het en vir die voorreg dat ek verder kon studeer. My pa wat die liefde vir Afrikaans in my aangemoedig het en my ma vir haar raad en bystand van die begin af.

Fanie vir jou liefde, ondersteuning en bystand. En dat jy altyd daar is om my te laat lag.

Veral dank aan my Hemelse Vader deur wie ek bestaan en identiteit het, wat my in staat stel om te dink, te redeneer en te skryf. Ek staan daagliks verstom voor U almag.

Finansiële bystand van die Nasionale Navorsingstigting word hiermee erken. Alle menings wat in hierdie verhandeling uitgespreek word, is uitsluitlik die van die skrywer, en bogenoemde instansie kan nie verantwoordelik gehou word vir enige reperkussies wat daaruit mag voortspruit nie.

## OPSOMMING

*Agaat* van Marlene van Niekerk is 'n uiters komplekse teks. Een van die boeiendste aspekte van die roman is die manier waarop die skrywer 'n metaforiese dieptestruktuur tot stand bring. Die motiewe in die roman kan nie bloot as motiewe beskou word nie, omdat die outeur bepaalde sterk metafore gebruik wat deurlopend ontgin word deur variasie en uitbreiding. Die verhouding tussen verhaal en metafoor werk dus op 'n meerduidige wyse en is van groot belang vir die interpretasie van die roman.

As gevolg van die kompleksiteit van die teks, kan die metafore nie op die tradisionele manier geanaliseer word nie. In hierdie studie word daar aangetoon dat die konseptuele versmeltingsteorie, wat beskou kan word as 'n vertakking van die konseptuele metafoorteorie, 'n teoretiese raamwerk bied wat gebruik kan word om die onderliggende kognitiewe werking van die interaksie tussen outeur, teks en leser te probeer verstaan.

In die verhandeling word gekyk na die versmeltings wat gevorm word uit die motto's wat aan die begin van die roman geplaas is. Die drie motto's, die musiekmotto, die borduurwerkmotto en die boerderymotto, bly deur die hele roman werksaam en dien as agtergrond waarteen gebeure in die roman geïnterpreteer kan word. Die versmeltings wat uit hierdie motto's gevorm word, versmelt ook met ander metafore in die roman om betekenis te genereer. Die motto's is geneem uit die inleidings van drie boeke, die *FAK-Volksangbundel*, die borduurboek *Borduur só* en die *Hulpboek vir boere in Suid-Afrika*. Die drie boeke word deur Milla gebruik om *Agaat* op te voed en te leer, d.w.s. in die proses waardeur Milla *Agaat* maak of "skep" om te wees wat Milla wil hê sy moet wees. Die motto's dui veral op die opheffing van die volk en die skep van 'n ware Afrikaneridentiteit. *Agaat* bereik alles wat die boeke van haar vereis, sy word 'n kenner op die gebiede wat ook die Afrikaneridentiteit bepaal. Tog, as bruin vrou, word sy steeds nie as lid van die gemeenskap of as 'n volledige aanvaarbare beskaafde mens beskou nie.

Tweedens word daar ondersoek ingestel na die betekenis van die ander belangrike metafoor wat dwarsdeur die roman waargeneem kan word, naamlik die spieëlmetafoor. Die spieël speel 'n prominente rol in Milla en Agaat se verhouding. Die spieëlmetafoor is ook belangrik in Milla se konfrontasie met haarself, in haar belewenis van haar siekte en in haar aanvaarding van haar naderende dood. Die spieël word ook gebruik in die uitbeelding van die verhouding tussen karakters en die belewenis van mekaar as die "Ander". Die versmelting van die spieëlmetafoor en die verbande wat gelê kan word met die teorie van Lacan is een van die belangrikste versmeltings wat uit die spieëlmetafoor gevorm word. Die spieëlmetafoor sluit ook nou aan by die borduurwerkmetafoor. Die spieël hou aan die karakters en via die karakters aan die leser 'n beeld voor waardeur 'n waardeoordeel oor opvattinge en gebruike afgedwing word.

Laastens word aangetoon hoe die oorheersende metaforiese domeine, naamlik musiek, borduurwerk, boerdery en die spieël oor en weer in die teks versmelt om nuwe betekenisvelde tot stand te bring. Die vier hoofmetafore versmelt ook met kleiner metafore in die roman om betekenis te genereer. Van die belangrikste kleiner metafore is die waterhondjies. Die waterhondjies versmelt ook met Guido Gezelle se gedig "Het Schrijverke". Daar word ook klem gelê op die verband wat tussen die waterhondjies en skryf getrek word. Die keiserskoenlapper se versmelting speel ook 'n belangrike rol in die roman.

Na aanleiding van die studie is dit duidelik dat die metafore en simbole in *Agaat* nie bloot as tradisionele motiewe beskou kan word nie, maar eerder as kognitiewe versmeltings. Die soorte versmeltings vereis in alle gevalle die samewerking van die leser. Die leser moet in sommige gevalle soos by die spieëlmetafoor en die waterhondjies self die tweede domein van die versmelting identifiseer en aktiveer, maar in die geval van die motto's word die verskillende domeine van die versmelting deur die outeur geaktiveer en die leser moet slegs die interpretasie maak. Aan die einde van die verhandeling word tot die slotsom gekom dat die versmeltingsteorie wel 'n geskikte metode en terminologie bied om die komplekse prosesse van betekenisgenerering in die roman te analiseer.

## **ABSTRACT**

The novel *Agaat* by Marlene van Niekerk is a highly complex text. One of the most compelling aspects of the novel is the way in which the author constructs an underlying metaphorical grid which determines the composition of the novel. The motives in the novel cannot be regarded merely as motives because specific prominent and powerful metaphors are continually exploited by variation and extension. The complicated relationship between narrative and metaphor on different levels is of great importance in the interpretation of the novel.

Due to the complexity of the text, the dominant metaphors cannot be analyzed in the traditional manner. In this study I want to demonstrate that conceptual blending theory, which can be regarded as a branch of conceptual metaphor theory, offers a theoretical framework that can be used to understand the underlying cognitive functioning of the interaction between author, text and reader.

This dissertation will examine the processes of blending shaped from the mottos posted at the beginning of the novel. The three mottos, the music motto, the embroidery motto and the farming motto, act throughout the novel as a backdrop against which events in the novel can be interpreted. The blending formed from these mottos merge with other metaphors in the novel in order to generate meaning. The three mottos were taken from the introductions of the *FAK-Volksangbundel*, the embroidery book *Borduur só* and the *Hulpboek vir boere in Suid-Afrika*. The three books are used by Milla to educate and teach Agaat. She uses the books to “create” Agaat and to mould her into the person that Milla wants her to be. The mottos stress the uplifting of the people and the creation of a true Afrikaner identity. Agaat accomplishes everything that the books require of her, she becomes an expert in the areas that determine the Afrikaner identity. However, as a brown woman, she is still not considered a member of community or as a fully acceptable civilized woman.

The meanings of the other important metaphor in the novel, the mirror metaphor, are also investigated extensively. The mirror plays an important role in the relationship between Milla

and Agaat. The mirror is also important in Milla's confrontation with herself, especially in her experience of her illness and her acceptance of her imminent death. The mirror is also used in the depiction of the relationship between characters and the experience of each other as the "Other". The blending of the mirror metaphor and the link that can be established with the theories of Lacan are part of one of the main blendings formed from the mirror metaphor. This metaphor also interacts with the embroidery metaphor. The mirror reflects images to the characters and via the characters to the readers which enforce moral judgments about perceptions and practices.

The final part of the dissertation analyses how the dominant metaphors, namely music, embroidery, farming and the mirror, blend in multiple ways in the text to create new domains of meaning. The four main metaphors also blend with secondary metaphors in the novel in order to generate meaning. One of the important secondary metaphors is the "waterhondjies". The "waterhondjies" blend with Guido Gezelle's poem "Het Schrijverke". There is also emphasis on the relationship between writing and the "waterhondjies". The blending of the caeser butterfly plays an important role in the novel as well.

In the final chapter the statement is made that the metaphors and symbols in *Agaat* cannot merely be regarded and interpreted as traditional motives, but rather as examples of cognitive blending. The types of blending in the novel require the cooperation of the reader in all cases. The reader must, in some cases, as with the mirror metaphor and the metaphor of the "waterhondjies", identify and activate the second domain of the blend. In the case of the mottos the different domains of the blend are activated by the author and the reader only needs to provide an interpretation. At the end of the dissertation the conclusion is made that the blending theory offers a suitable method and terminology to analyze the complex processes of generating meaning in the novel.

## **INHOUDSOPGAWE**

OPSOMMING .....	III
ABSTRACT.....	V
DATABASISSE EN SLEUTELWOORDE .....	X
HOOFSTUK 1 .....	1
Inleiding .....	1
1.1 Kontekstualisering .....	1
1.2 Probleemstelling .....	3
1.3 Sentrale teoretiese argument .....	8
1.4 Metode van ondersoek .....	8
HOOFSTUK 2 .....	10
Kognisie, metafoor en versmelting .....	10
2.1 Motief.....	11
2.2 Kognitiewe Linguistiek.....	17
2.3 Kognitiewe Poëtika.....	20
2.4 Algemene Metafoorteorie .....	25
2.4.1 Terminologie vir die analise van metaforiese konstruksies in poëtiese.....	27
taalgebruik.....	27
2.4.2 Teorieë van metaforiese taalgebruik.....	27
2.5 Domeine.....	29
2.6 Konseptuele Metafoor.....	32
2.7 Moontlike Wêreld & Denkruintes.....	38
2.8 Versmelting (“Blending”).....	41
2.9 Samevatting.....	48
HOOFSTUK 3 .....	49
Versmeltings met die motto’s .....	49
3.1 Musiekmotto en versmeltings .....	51
3.1.1 Musiek as ontvlugting of troosmiddel .....	53
3.1.2 Musiek as karakteriseringsmiddel.....	57
3.1.3 Musiek as wraakmiddel .....	63
3.1.4 Musiek as skeidingsmiddel .....	66



3.2 Borduurwerkmotto en versmeltings.....	70
3.2.1 Die borduurboek as instrument in die “skepping” van Agaat.....	72
3.2.2 Die borduur van Milla se doodsrok .....	76
3.2.3 Borduurwerk en Agaat se liefde vir Jakkie.....	79
3.2.4 Die borduur van Agaat se keppe .....	82
3.3 Boerderymotto en versmeltings .....	87
3.3.1 Die boerehulpboek as onontbeerlike instrument vir elke boer .....	88
3.3.2 Die belangrikheid van die grond.....	89
3.3.3 Die kaarte van Grootmoedersdrift .....	95
3.3.4 Die boerehulpboek as klankbord vir Agaat se gevoelens .....	97
3.4 Die motto’s □ samevattend .....	100
HOOFSTUK 4 .....	104
Versmeltings met die spieël .....	104
4.1 Die spieël in Milla se konfrontasie met haarself en die dood .....	105
4.2 Die spieël in Milla se konfrontasie met die ander karakters .....	109
4.3 Die spieël en Lacan.....	115
4.4 Die spieël en borduurwerk .....	123
4.5 Die spieël as instrument van Agaat.....	125
4.6 Die inspan van die spieël as 'n manier vir Milla om Agaat dop te hou .....	130
4.7 Die spieël in die “skep” van Agaat en die lewer van 'n waardeoordeel.....	132
4.8 Die spieël as bewaarder .....	136
4.9 Die gebruik van Agaat as spieël van die gesin .....	139
4.10 Die spieël - samevattend .....	142
HOOFSTUK 5 .....	147
Die versmeltings van die kleiner metafore .....	147
5.1 Waterhondjies en die spieël .....	147
5.2 Waterhondjies en “Het Schrijverke”.....	151
5.3 Die spieël en taal.....	155
5.4 Agaat se kultuur .....	157
5.5 Kulturele patrone in Agaat.....	160
5.6 Die skoenlapper en die siel van die mens .....	161
5.7 Jak se dood.....	164
5.8 Gestremdhede in Agaat.....	165
5.9 Die dagboeke .....	167

## **DATABASISSE EN SLEUTELWOORDE**

### **1. DATABASISSE**

Die volgende databasisse is geraadpleeg: MLA Bibliography, RSAT, LITEROM, die Internet en die katalogusse van alle akademiese biblioteke in Suid-Afrika.

### **2. SLEUTELWOORDE**

#### **Afrikaans:**

Kognitiewe linguistiek, konseptuele metafoor, motief, domeine, konseptuele versmelting, Marlene van Niekerk, *Agaat*.

#### **Engels:**

Cognitive linguistics, conceptual metaphor, motive, domain, conceptual blending, Marlene van Niekerk, *Agaat*.

### **3. TRANSLATION OF TITLE**

The relationship between narrative and metaphor in *Agaat* (Marlene van Niekerk).